

Naurulokkien yritys vallata muuan äärialue

OLLI JÄRVINEN

Eläinkantojen sanotaan olevan vakaampia levinneisyysalueensa keskustassa kuin reunoilla. Tämän seikan selvittely lienee suomalaisen biologian omimpia kohteita, koska asumme elämän pohjoisilla ääriajoilla. Seuraava havaintosarja, joka tukee käsitystä reunapopulaatioiden suhteellisesta epävakaudesta, valaisee osaltaan eläinten pulmia niiden sopeutuessa uuteen ympäristöön levinneisyytensä rajamailla.

Ensimmäinen varma naurulokin pesintä todettiin Suomessa 1864 (v. HAARTMAN ym. 1963—72). Helsingin Vanhankaupunginlahdelta alkanut paraatimarssi on sittemmin johtanut koko maan valloittukseen. Pohjolan linnun värikuvien kertoo edelleen, että rimpinevojen valtaus alkoi vasta 1960-luvun alussa. Olen 1968 ja 1970—74 tutkinut edustavaa Suomenselän aapasuota Perhon Heikinjärvennevaa ($63^{\circ}17'N$, $24^{\circ}43'E$), jota muut ornitologit olivat aikaisemmin tutkineet miltei vuosittain 1954—65. Suolla on kautta aikojen pesinyt harmaalokki, tavallisesti 1—2 paria. Ensimmäinen naurulokkipari pesi suon keskeisellä avorimpialueella 1968 (oletan, ettei lajia esiintynyt vielä 1966—67) ja muni kaksi munaa. Urpo Häyrisen käynti toukokuun lopulla 1969 paljasti naurulokkien hävinnan, ja itsekin totesin lajin puuttumisen 1970. Neljä paria asettui suolle pesimään 1971, mutta vasta kesät 1972—73 viittasivat vakiintumiseen: kumpanakin vuonna 20—25 pesivää paria. Kesäksi 1974 populaatio kuitenkin tyystin hävisi; läheiselle Tielammelle nevan eteläpuolella oli tosin ilmaantunut kymmenisen paria. Nopea käynti toukokuun lopulla 1975 osoitti, ettei naurulokki ollut palannut nevalle. Saman vahvistaa KRVI-NIITTY (1977), joka kuitenkin kertoo, että 20 parin yhdyskunta oli asettunut suolle jälleen 1976.

Vuosina, jolloin suolla ei ole ollut suurempaa yhdyskuntaa, nevaa on usein kierrellyt pesimättömien lintujen parvia: esim. 10.6.1968 29, 27.5.1970 31 ja 30.5.1971 22 yks. Parvet ovat valtaosin muodostuneet edellisen kesän nuorista linnuista, mutta aikuispukuksiakin vieraita suolla on käynyt, enimmillään 13 (1968). Vuosilta 1972—73, jolloin yhdyskunta oli suurimmillaan, havaintoja vierasparvista ei ole.

Naurulokkien historia Heikinjärvennevalta osoittaa havainnollisesti eräitä piirteitä olemassa-

olon kamppailusta levinneisyysalueen rajoilla. Silmiinpistävintä on esiintymisen oikullisuus. Populaatioiden perustamiskevää 1968, 1971 ja 1976 eivät näytä sääsuhteiltaan eroavan samalla tavalla keskiarvokevästä. Leviämisen jatkumiseen viittaa, että perustajapopulaation koko on alati kasvanut: 1 (1968), 4 (1971) ja 20 (1976). Havaintosarjat vakiintuneista suuremmista yhdyskunnista voisivat osoittaa, onko perustaminen riippuvuussuhteessa parin, kolmen vuoden takaiseen poikkeuksellisen hyvään pesimätulokseen ja onko populaatioiden häviäminen Heikinjärvennevalta liitettävissä kantojen tilapäiseen laskuun naurulokeille suotuisammilla pesimäpaikoilla.

MAYR (1965) on huomauttanut sosiaalisten lajien onnistuvan keskimääräistä paremmin asuttamaan uusia alueita, varsinkin saaria. Koska saarten eliömaantieteen teoria (MACARTHUR & WILSON 1967) puolestaan osoittaa, että alttius hävitä sattuman kaupalla vähenee nopeasti populaatiokoon kasvaessa, naurulokki suurehkoine yhdyskuntineen tuntuisi elämän arpajaisten suurvoittajalta. Heikinjärvennevan esimerkki näyttää kuitenkin, että yhdyskuntalajeilla melko suurikin populaatio saattaa yhtäkkiä hävitä. Myös saaristomme lokkilinnuista tunnetaan yhdyskuntien oikukkaita häviämiä ja siirtymisiä muualle. Tämä pätee myös naurulokkiin, jolle saaristommekin on äärialuetta (esim. BERGMAN 1939).

Summary: Colonization of a marginal habitat by Black-headed Gulls

Finnish peatland areas are marginal habitats for the Black-headed Gull *Larus ridibundus*. In an area studied in central Finland, Heikinjärvenneva ($63^{\circ}17'N$, $24^{\circ}43'E$), attempted colonization was observed three times in 1968—76: 1968 (1 pair), 1971 (4 pairs) and 1976 (about 20 pairs). No pairs were recorded in 1954—65, when the area was studied almost annually. The colony disappeared twice during the study period, in 1968 and 1973. As there were 20—25 pairs in 1972—73, the latter extinction shows that even relatively large colonies may suddenly disappear.

Kirjallisuus

- BERGMAN, G. 1939: Untersuchungen über die Nistvogelfauna in einem Schärenggebiet westlich von Helsingfors. — Acta Zool. Fennica 23:1—134.
- v. HAARTMAN, L., O. HILDÉN, P. LINKOLA, P. SUOMALAINEN & R. TENOVUO 1963—72: Pohjolan linnut värikuvoin. — Helsinki.
- KIVINIITTY, M. 1977: Perhon lintusoiden luo-

kittelu ja laskentatuloksia niiden pesimälinnustosta. — Suomenselän Linnut 12: 18—23.

- MACARTHUR, R. H. & E. O. WILSON 1967: The theory of island biogeography. — Princeton, New Jersey.
- MAYR, E. 1965: The nature of colonizations in birds. — Teoksessa H. G. BAKER & G. L. STEBBINS (toim.): The genetics of colonizing species, s. 29—47, New York.

Varisten sijaistointikäyttäytyminen pesällä

KIMMO KAAKINEN

Sotkamon Haapalanlahdella osuin 14.6.1977 lähellä pellonreunaa sijaitsevalla mäntykankaalla variksen reviiiriin. Sivulle vilkaistessani keksin n. 15 m:n päässä maahan liikkumattomaksi painautuneen, lentokyvyttömän variksenpoikasen. Kaikesta päätellen se oli juuri lähtenyt pesästä, jonka huomasin korkealla männyssä miltei poikasen yläpuolella. Muita poikasia ei pesäpuun ympäristössä näkynyt.

Poikkesin rengastamaan poikasen, jolloin hermostuneet emot kiihtyivät entisestään ja lentää lehahtelivat kiivaasti raakkuen matalalla ympärilläni, lähimmillään vajaan 5 m:n etäisyydellä. Lentojensa välillä linnut istahtivat aina hetkeksi mäntyjen alaoksille, joilla liikehtivät ja kohauttelivat ruumistaan lakkaamatta. Varsinaisiin hyökkäyksiin ne eivät koko aikana uskaltaneet. Poikasen rääkynä sai emot suunniltaan ja laukaisi lisäksi odottamattoman reaktion: ne alkoivat äkkiä napsia poikki ja pudotella kuivuneiden alaoksien pikkuoksia, toinen emo toista aktiivisemmin. Kyseessä oli ilmeinen sijaistointiminta, siis aiheuttomalta näyttävä vaistotoiminta, joka purkautuu mm. tilanteissa, joissa jokin toinen vaisto — esimerkiksi hyökkäys on voi-

makkaasti aktivoinut, mutta ei pääse laukeamaan. Tällöin latautunut hermostoenergia voi purkautua tilanteeseen sopimattomana käyttäytymisenä, esim. juuri kuvatunlaisin pesänrakennustoimin.

Poistuin nopeasti paikalta. Varisparin rauhoittuminen kesti yli 20 minuuttia, jona aikana olin ehtinyt vajaan puolen km:n päähän. Parin räyhäkkä esiintyminen havahdutti kaikki lähiseudun varikset ja näytti herättävän levottomuutta muidenkin lintujen keskuudessa.

Summary: Twig-cutting as displacement activity in the Hooded Crow

A pair of Hooded Crows *Corvus corone cornix* gave loud warning cries, when a chick was ringed. However, in response to the cries of distress of the chick, the parents unexpectedly began to cut off twigs from the dry lower branches of nearby pines. The twigs were then allowed to fall on the ground. Twig-cutting activity is usual in connection with nest building, but in this case it was probably a displacement activity.